פון דער ביכער וועלט

...ניגער.

נייע ערצעהלונגען.

אין דער אידישער ביכערוועלט אין פוילען איז איצט א ...לצייט, אזוי ווי עס איז געווען אין אמעריקע מיט ...כע יאהר צוריק. עס געהען ארויס ביכער (דער הויפט...ער) פון נייע שרייבער; נאָר מעהר ווערען געזאמעלט ...ערע ווערק, כ'מיין אזוינע, וואס זיינען געשריעבען געוואָרען ...די גרויסע וועלט-צו-טערנישען. עס ליעגט איבער זיי אויפ...רייט די שאָטענס פון שטעטעל, און עס הערשט אין ...דער נייכט, די שטילקייט פון פאר דער מלחמה. מען קען ...עה, ווען מען ליעגט זיי, אז מיר לעבען אין דער תקופה פון דעם יאהר 1914. קיין שפורען פון דעם טויטערטאַנץ, ...רויטע פלאַמען, קיין ציידהן-קריצעניש, קיין כאַאָס, קיין ...שרעק און קיין ערב-שטורעם איז ניטאָ אין דעם כמיל און ...דער לופט פון דעם גרעסטען טייל געזאַמעלטע שריפטען, ...וואס זיינען ארויס אין דער לעצטער צייט. (אין די זאַמלונגען, ...וואס ליגען איצט פאר מיר, זיינען דאָ אינגאנצען צוויי זאכען, ...וואס האבען צו טהאָן מיט די פאסירונגען פון דער מלחמה-צייט). ...שטיל לעבען מענשען, שטיל שטארבען זיי, שטיל אויך שרייבען ...זיי—יעדער אין זיין ווינקעלע. עס ברענט ניט קיין פיבער פון ...דער צייט אין זייערע אויגען, עס האט זיך ניט בעזעצט נאָך דאס ...קרעד'לע אויפ'ן שפיץ פון זייער פען. זיי דרעהען זיך ניט ...ארום, ווי פערשאָלטענע, אין א ווירבעלדיגען קעסעלגריב, מיט ...אויסגעשטרעקטע נאָך הילף רופענדיגע ארעמס און שרייענדיגע ...מיילער.

אין פערגלייך מיט די געוואַלדעוו-מאַכענדיגע פויקען און ...טראָמייטען פון דער היינטיגער ליריק איז די שטים ...פון די ...היינטיגע פראָזע-זאַמלונגען א פייפעלע פון א אינגעל, וואס ...פייפערט ציגען אויף זיין טאַטענס פעלד. ס'איז א דין שטימעלע ...פון עפעס גאר אן אנדער וועלט.

...און אזוי ווי קיין אייביגקייטס-ווערטהען, וואס זאלען קענען ...איבערוואַרטען דעם שטורעם און ארויסשיינען. ווי די ...אַלבלויקייט, ווען די כמאַרע וועט אויסגעלאַדען ווערען,— ...ווען אין די ווערק ניטאָ, האָט מען זיי געדאַרפט אפשר מעסטען ...מיט א היסטאָרישער מאָס.

אבער דאס איז פאָרט ניט קיין געשיכטע: ס'איז אונזער ...היינטיגע, אונזער „לויפענדיגע" ליטעראַטור. עס וועט ניט ...העלפען, ווען מיר וועלען זאָגען: „מת טהור, געה אין דיין ...ארוין". אויב זי איז טויט, קען זי אונז ענטפערן, איז עס ...א בעוויז, אז אויך א גרויסער טייל פון אונז צעהלט זיך ...מעהר אין דער צאָהל פון די לעבעדיגע, אבער אויב מיר ...ציערען ארום איבער דער ערד, מעג זי טהאָן דאס נעמליכע... ...מיר קענען ניט אָפּצאַמען דעם גרעסטען טייל פון אונזער ...געשניטענעס נאָך ליטעראַרישער פעלד און זאָגען: ס'איז ...ית עיכב.

מאַך איך זיך ניט וויסענדיג פון דעם כמיל און תוך פון ...גרעסטען טייל נייע ווערק, וואס ליגען פאר מיר: איך האב ...לויפיג אין זינען די שרייבלעטער, און זיי זיינען, רייט די ...עגע, וואס זיי האבען אויף זיך גאנץ מאַדערן ...רייענט ברענג דאָ נאר א טייל פון די ניט לאַנג ארויסגעגאַנגענע ...ביכער):

...י. טרונק: פיגענבוימער און אנדערע ערצעהלונגען. ...ווארשע, פערלאַג „די צייט", 1922.

...יהושע פערלע: אין לאַנד פון דער ווייסעל, פערלאַג „די ...צייט", ווארשע, 1922.

...יהושע פערלע: אונטער דער זון. פערלאַג „בידער ...אויפעטער און שותפים", ווארשע, 1920.

...שלמה גילבערט: נאָוועלען. ארויסגעגעבען דורכ'ן „ליטער...אַטור-פאָנד" ביים פעראיין פון אידישע ליטעראַטען און ...זשורנאַליסטען אין ווארשע, 1922.

...ביכער, וואס זיינען ארויס צום ערשטען מאָל אין די יאהרען 1920—1922, זיינען ניט קיין „היסטאָרישער מאַטעריאַל": זיי מוזען בעטראַכט ווערען, ווי א טייל, ווען אפילו ניט ווי א כאַראַקטעריסטישער טייל פון אונזער היינטיגער ליטעראַרישער פראָדוקציע.

.1

י. י. טרונק האט זיינע ערזטע זאכען געדרוקט מיט א יאהר 12—13 צוריק. זיי זיינען פערעפענטליכט געוואָרען אין אויסגאַבען, וואס זיינען ארויס אונטער דער רעדאַקציע פון י. ל. פרץ. פרץ האט געהאט א שוואַכקייט אָדער, פערקעהרט, א כח צו „ענטדעקען טאַלענטען". ווי אנדערע, זיינען אויך זיינע „ענטדעקונגען" געווען ניט שטענדיג געלונגען. אבער אין די זאכען פון י. י. טרונק איז ... געווען עפעס „צוזאָגענדיגס". איך געדענק איינע פון זיינע ערשטע סקיצען „ציגיינער". עס איז געווען אין איהר ניט ... געוועהנליכע טעמא, א פרישע שפּראַך און איינציגע קרעפטיגע און קאָנצענטרירטע שילדערונגען. אין זיין איצטיגער זאַמלונג איז די הויפטזאַך—די פרישקייט פון די טעמאַס אָדער, ריכטיגער, פון דער סביבה, וואס וועגן איהר רעדט זיך: אין צוויי פון די ערצעהלונגען („פייגט-בוימער" און „רות") איז דער „אָרט פון דער האַנדלונג" פּאַלעסטינא; אין דער ערצעהלונג „ליעבע" רעדט זיך פון א שטומער דראַמע, וואס שפּיעלט זיך אָפּ אויף א שיף אין ים צווישען פּאָרט-סאַאיד און קאָנסטאַנטינאָפּאָל; „דער מויטער" ווערט „דערצעהלט פון א פיהרער אין ענגאַדין"; „איבראַהים" איז א רייזע-בילד פון קאַאירא... דער אידישער לעזער איז ניט געוואוינט צו אזא מין עקזאָטישער סביבה. קען זי האבען פאר איהם א געוויסען אינטערעס. אבער נאר זי אליין, ניט דער שרייבער. דער שרייבער האט אין די ערשטע פאר זאכען זיינע געהאט ניט נאר פרישע טעמאַס: ער איז אליין אויך געווען פריש, כ'מיין, אין זיין שטייגער שרייבען איז געווען עפעס אזוינס, וואס איז ניט געווען ביי אנדערע. איצט איז ער — א ליטעראַט. ער האט פיעל געזעהען, געלייענט, געלערנט פאר דער צייט. דאס האט רייכער געמאכט זיין ערפאַהרונג. אבער נאר אינטעלעקטועל, ניט קינסטלעריש. קינסטלעריש איז ניט קענטיג אין זיין שרייבען קיין וואוקס פון אייגענאַרטיגקייט, אויב מען זאל אראָפּרעכענען די טעמאַס. עס זיינען, פערקעהרט, בולט געוואָרען איינציגע זעהר גרויסע חסרונות.

דער ערשטער חסרון איז, וואס די מענשען, וועמען ער לעגט אריין אין מויל זיינע ערצעהלונגען, האבען ניט ביי איהם קיין אייגענעם אטעם, זיי בעוועגען זיך ניט פריי און רעדען ניט פריי, וואס זיי ווילען און ווי זיי ווילען. דאס ערגסטע איז ביי זיי דאס רעדען. זיי רעדען אייגענטליך ניט—זיי שרייבען מיט'ן צונג. כ'מיין, זיי געברויכען די געטאָקטע און אויסגעצוואונגענע שפּראַך פון א געוויסען מין שרייבער, ניט דעם פרייען לשון פון א פריוואַטען געשפּרעך.. אין דער זאַמלונג ערצעהלונגען פון י. י. טרונק ווערען די פערשיעדענע זאכען דערצעהלט אין נאמען (און מיט'ן מויל) פון פערשיעדענע סאָרטען מענשען: פון א אידישען שומר אין פּאַלעסטינע, פון א רייזענדען איבער'ן ים, פון א מעסינדהענדלער אין אַראַבע, פון א פיהרער אין די בערג; און דער שומר ניט קיין שומר, דער רייזענדער—ניט קיין רייזענדער, דער מעסינגהענדלער—ניט קיין מעסינגהענדלער און דער פיהרער אין די בערג—ניט קיין פיהרער. זיי זיינען אלע ליטעראַטען... דער שומר אין א קאַראַנטין פון פּאַלעסטינע הייבט אן זיין ערצעהלונג אזוי: —„מיר וואוינען דאָ, די פערמער, ווי אויף א אינזעל, ... צווישען די ווילדע בערג פון לבנון. אונזער קאַלאָניע איז נאר א קליינער אָזיס צווישען זייערע שבטים. זייערע נשמה, זייערע געפיהלען פערדריקט פאר אונז אן אייביגע נאַכט און אן אייביגער סוד. מיר בלאָנדזשען ארום איבער אין מיר זוכען איהם ניט... איך וועל אייך איצטער אין דער מיטער ווייסער נאַכט אין ארץ ישראל, א טרויעריגע מערקווירדיגע געשיכטע א. א. וו."

דער רייזענדער איבער'ן ים שרייבט אויך ווענליג אזוי:

„שמענדיק, ווען איך רוים אראפּ פֿון דער יבשה אויפֿ'ן ים — ווען דאָס שיף הויבט אן צו זיין אנדער און רוקט אריין אויף די „אומענדליכע פֿלייצן, א. אז. וו.".

דער מ ע פ י ר ד ר ה ע נ ג ע ר באַשטאַרט אין זיין ליבטען געשפּרעך מיט א דאַמע אזא מין בעריאַדישען וויץ:

„עס הויבט זיך אויך אלעדינג, וואס ווערט נאָר פאַר טאָגיקט, געהאַסט און געדאַוענט אונטער דעם טיפֿען מיזרח הימעל, אונטער דעם שאָטען פֿון פּאַלמען, און ביי די ראַראַ זאַנגען, וואס רוהען אין צעוואַקסענע אַאַזען אין מיטען אבענע מדברייִגע מדבריות, אז אלץ, וואָס עס טוט זיך נאָר אין דעם ארבעט פֿון דער ליבענדער פּאַרי ייִנגער ייִנגפֿריי און ביי דעם שראַנקען ווינדינג, וואס אין די פֿורפֿורנע אוועגטשיעה'ן ווינגט ער וויגע פֿידער ביי א קיהלען מאַרמאָרנעם ברונעם — דאָס אלץ ווערט פֿון די שעהנע אַראַבישע מעבטער, ווי שטילע ליבעגעזאַנגען און פֿאַרבען, ווי הייסע אומפּאַרשטענדליכע געבעטען, אריינגעשפּונען אין די דאַזיגע טעפּיכער"...

און דער פ י ה ר ע ר א י ן ד י ב ע ר ג — ער איז שוין נאָר אן אמת'ער מליץ נפלא! ער הויבט אן זיין דערצעהלונג מיט א זאַץ, וואָס קלינגט שיער ניט ווי א פ ע ר ז: — „די בערג האָבען געמערט אין דער קאַלטער לבנה־נאַכט"...

— רעדט ווי א מענש! — ווילט זיך א געשריי טאָן. אבער דער פיהרער אין ענגאַדען, און דער מעפּיזיהענדלער און די אלע איבעריגע זיינען גאָט די נשמה שולדיג. ווי וואָלטען זיבער גערעדט, ווי עס דאַרף צו זיין: ער וואָס זאָלען זיי פֿון זייער פּרישער פֿלייסיגער צונג מאַכען א פּאַרעווע פעדער? אבער דער שרייבער צווינגט זיי רעדען. ער שטעהט פֿון הינטען און דיקטירט זיי. ער וויל, אז זיי זאָלען האָבען אלע אזא „שעהנע שפּראַך", ווי ער אליין. לא די, וואס די דערצעהלונגען זייערע זיינען ג ע ש ר י ב ע נ ע, ניט קיין ג ע ר ע ד ט ע (ווי עס דאַרפֿען זיין דערצעהלונגען) — זיינען זיי אלע געשריבען (מיט'ן מויל) לויט איין אפּיר — דעם אפּיר פֿון י. י. טרונק.

נאָר וואָלט באַטש דער „כתב" פֿון י. י. טרונק געווען גוט! איז דאָס אויך ניט. י. י. טרונק ד ע ר צ ע ה ל ט ניט קיין פּאַסירונגען און קיין אנדערע זאַכען: ער ב א ש ר י י ב ט זיי. ער באַשרייבט זיי אזוי לאַנג און נודנע, ביז זיי ווערען א י י נ ג ע ז ו נ ק ע ן אין די באַשרייבונגען. ווי אין א זומפּ, און קוים וואס מ'שלעפּט זיי ארויס פֿון דאָרטען.

אגב, דאָס איז ניט י. י. טרונק'ס מחזה אליין — אט די באַשרייבערי. פֿון איהר ליידט דער גרעסטער טייל פֿון אונזערע ערצעהלער. זעלטענדווער פֿון זיי האָט הנאה פֿון דערצעהלען א מעשה אהן קונצען, אהן גריבלענישען, אהן מאָלעריי, אהן זונפּאַרגאַנגען און לבנה־נעכט! זעלטענדווער פֿון זיי איז א ד ע ר צ ע ה ל ע ר אין דעם אמת'ן זינען פֿון דעם וואָרט. דאָס הוב זיינען עס מיליעס־שילדערער, וואָרט־מאָלער, פּייזאַזשיסטען, נשמה־גריבלער, לבנה־קוקער, ליריקער און וואס איהר ווילט אין דער ייִנגער נאָר נישט קיין ד ע ר צ ע ה ל ו נ ג ס־ק ונסטלער. טאָמער גרייטען זיי שוין צו פֿאַר אייך עפּעס א מעשה, דערזוכט איהר זיך פֿון איהר נאָך שבעה מדורי גיהנום פֿון אומענדליכע שילדערונגען, אבסטראַקטע חקירות, ווערטער־געוועבען און ליריש'ע אויסגוסען. זיי פֿאַרנודיען דעם לעזער און מאַטערען איהם אויס אפֿילו ווען זיי האָבען איהם צו דערצעהלען די א נטערעסאַנטסטע זאַכען, די שפּאַנענדיגסטע פּאַסירונגען. זיי פֿאַרגינען איהם ניט די פּאַסירונגען אליין. זיי טרויען איהם ניט אַז דעם טעקסט פֿון זייער פֿאַנטאַזיע אהן ל"ב פּירושים.

אָפּט נעמט זיך עס דערפֿון, וואָס זיי האָבען מורא (און זיי זיינען גערעכט, וואָס זיי האָבען מורא), אַז דער „טעקסט" — דער עיקר המעשה — איז צו אָרעם; מיט זייער „פּשט, דרש, רמז, סוד" ווילען זיי איהם מאַכען טיפֿער, פֿאַרוויקעלטער. אָפֿט איז עס א שלעכטע לטעראַרישע געוואוינהייט. אבער נאָר אָפֿטער איז עס — אומפֿעהיגקייט. ד ע ר צ ע ה ל ע ן א מ ע ש ה איז א באַזונדער קונסט; ניט יעדער קען זי. ווען אפֿילו ער האָט קינסטלערישען טאַלאַנט. קענען דערצעהלען א מעשה הייסט קענען מאַכען לעבעדיג נישט נאָר די פּערזאָנען, וואס וועגען זיי רעדט זיך, און נישט נאָר זייערע האַנדלונגען, נאָר אויך דעם טעמפּוס פֿון די האַנדלונגען, דעם ריטם פֿון די פּאַסירונגען.

אבער ווי קען מען אָפּהיטען דעם ריטם און טעמפּוס פֿון אַן ערצעהלונג, ווען מען אַז פֿאַרטוט נט אין איהר אליין, נאָר אין זייטיגע שילדערונגען? י. י. טרונק האַלט תמיד אין האַנד זיין מאָלעריישע פּענזיל — גרייט צו „מאָלען" איטב ניט אויב, אַז דער לעזער איז פֿאַרשאַפֿט פֿון דער פֿע... וואָס ער אליין דערצעהלט איהם פֿון איהר, און אויבעלענט צו זיצען אין דעם מאָמענט אויף דער יבשה — אירט מאַכט עס ניט אויס: ער שפּיי מיט די נאָדעלע שטראַהלען פֿון דער זון, מיט דעם ווי... לבנה, אט איז (און דער ערצעהלונג „לעבען") געשעהן: א מענש איז אריינגעפֿאַלען אין ים (דאָס קומט אויף א שיף). עס ווערט א פּאַניק, א מהומה. מען זייט שרייט, מען איז צעטומעלט. דער לעזער, ווי אלע אויך ווייס, מען ווייסט וואָס איז געשעהן, ווער איז דער דערטרונקענער מען איהם נאָך ראַטעווען. אבער דער, וואָס די געשיכטע... (י. י. טרונק) — ער ווערט ניט נתפּעל געווערט פֿון א פֿאַרצייטענע... מאַטראָז מיט'ן ... בערג, אַז „א מענש איז אריינגעפֿאַלען אין ים", ... זיך געלאָזען פֿאַר זיין מלאכת השילדערונג: ...„דער שטילער גאָלדענער ים, די דאָזיגע אידיליע וואָס פֿאַרבענדפֿראַכט, ווי האָבען צוגענומען א מענש". איך ניט אַז, וואס דעם לעזער ליגט א צט ניט אין קאָפּ דער זיין פֿאַרבענפּראַכט — ער „מאָלט": ...„ווי (ד. ה. לאַך, וואס איילען זיך אויפֿזוכען דעם דערטרונקענעם) אוועק פֿון אונזער שיף אין די פֿאַרנאַכטיגע אָפּ וואָס רוהען איצט פֿול און די האָריזאָנטען, אין שפּעט אונטערגאַנג. א ליכטער פּורפּור באַהויכט דעם איינגע טען ים אַרום אונזער בלק"... דער לעזער ווערט זיין ווען ער וועט ביי דער דאָזיגער (אויב ניט נאָך ביים א דיגער) פּאַטעטישער שטעלע אוועקשליידערן דאָס בוך זאָגען (אין די געדאַנקען) צום שרייבער: ווער דאַרף „ליכטען פּורפּור" מיט דיין „זונאונטערגאַנג"? וואָס איז דאָרט מיט דעם מענשען, וואָס איז אין ים פֿאַלען? און זאָג עס שנעל — נודיע ניט!

און דאָס ערגסטע איז וואָס י. י. טרונק (און דער שרייבער פֿון זיין שטיקל): ער איז נאָר א ביישפּיל אויך זיינע העלדען פֿאַר נודניקעס. איינער פֿון זיי ערצעהלונג „דער טויטער") איז, קלעטערנדיג אויף אין דער שוויץ, אריינגעפֿאַלען אין א גלעטשער האָט געמיינט, אַז ער ליגט שוין דאָרט א טויט האָט זיך אַרויסגעראַטעוועט פֿון דאָרטען. און ... פֿאַר א לשון ער ענטפֿערט אויף דער פֿראַגע פֿון זיינ ... צי האָט ער זיי געהערט פֿון גלעטשער־שפּאַלט: ... רופֿען. נאָר די ביינער האָבען אזוי געשמערצט, אַז מיך ניט געהערט רוהיג. גלייך ... איך וואָלט א גע... אין קייטען געלעגען אין דעם דאָזיגען אייזיגען לאָך. (און אט הויבט זיך אַן די אמת'ע מליצה, וואָס צ... פֿון פֿעך, איבער צוויי גאַנצע זייטלאָך) איצטער ביי האָט עס אַדורכגעשיטערט מיין געהירן... ד. ה. טויט... אבער דער גלעטשער וועט דיך באַרצעהרען, ווי ... שטיל און גרויזאַם וועט ער דיך פֿאַרפֿיהרען מיט ... דער טויט איז אין די דאָזיגע וויסטעניישען ביי זיך היים. ער שלעבערט איין אויף אייביג מיט זיין קאַלט בעל. ער לעגט זיי האַנט ארויף אויף דיינע גלידער און וואַנדלען זיך אין אייז... איצטער, מיין ליעבער, ביזט טויט... אזוי האָב איך געטראַכט, א. אז. וו., א.

ער האָט א ז ו י פֿאַרשטעהט זיך, נ י ש ט ווען ער איז געלעגען א צו'הרג'עטער און דערשראָקען אייזיגען לאָך. אבער דער שרייבער האָט איהם דיקטירט ווערטער, און ער מוז זיי נעבאָך נאָכזאָגען. דער שרייבער ניט פֿאַר זיינע העלדען, אזוי ווי ער האָט ניט פֿאַר קיין אמת'ע, נאַטירליכע, לעבעדיגע ווערטער. ער „שעהנע" ווערטער, קיילעכדיגע ווערטער. אפּשר געקאָנט מאַכען פֿון דעם מאַטעריאַל, וואָס איז ד ביכעל, רייזע־באַשרייבונגען (אבער אויך דאַן וואָלט זיין זאַכליכער, ניט אזוי „מאָלעריש"). קיין פּע שרייבען ד ע ר צ ע י י ל ו נ ג ע ן האָט ער אין ד נישט ארויסגעוויזען. די איינציגע גוטע זאַך, וואָס ביכעל, איז דיא איבערזעצונג פֿון דעם וואונדערל לאַנישען עפּאָס — ג י ל ג א מ ע ש, און ס'איז נ וואָס די איבערזעצונג איז שטעלענווייז געמאַכ „בריו", ניט ווערטערליך. לויט זיין איינהאַלט אי „גילגאַמעש" אונז אידען נעהענטער א סך, אי פֿון די גריכען און אנדערע ארישע פֿעלקער.

.2

...לינגען פון י ה ו ש ע פ ע ר ל ע לײדען
...גען פעלער, וואס ט ר ו נ ק ס דערצײלונגען.
...ע „מאלט" (מיט ווערטער) און רעדט, רעדט.
...ט צו ד ע ר צ י י ל ע ן.
... פיהלט זיך עס אין דער גרעסערער זאך, וואס
...אנד פון דער ווײסעל"...
...ער קרעטשמער אין פוילען האט געהאט א טאכטער
...יחידה. איז געקומען דעם פריץ'ס טאכטער, א
...ן, וואס האט פײנט געהאט אידען, און אײנגע-
...ן, זי זאל זיך שמד'ן. מרים'ל איז א לאנגע צײט
... דער ווירקונג פון דעם פריץ'ס טאכטער: האט
... איבעררײדען און איז אנטלאפען פון דער הײם
...ען גלה. דאס איז אין קורצען דער אינהאלט פון
...נג „אין לאנד פון דער ווײסעל". ווי אזוי דערפון
...הונדערט און צוועלף געדרוקטע זײטען?
באציהונגען צווישען דעם איד'שען קרעטשמער'ס
דער טאכטער פון דעם פוילישען פריץ פלעכטען
אלגעמײנע אידיש-פוילישע באציהונגען. עס ווערט
ווי א פרוב צו געבען אונז א מין געשיכטע פון די
...יהונגען". קוים דער דאזיגער — גאנץ מעלאדראַ-
... „געשיכטע" אין פוילען פאר אידען געווען פריהער
...נאך איז עס געווארען א גיהנום. מילא, זאל זײן
...נטערעסירט ניט, ו ו א ס יהושע פערלע דער-
...ועגען די אידען אין פוילען (קײן נײעס טהוט
...), נאר — ו ו י ער דערצײלט עס. ו ו י מאכט
... פון הונדערט און צוועלף זײטלאך, ווען ער האט
...וועלף זײטלאך ניט קײן ד ע ר צ י י ל ע ר י ש ע ן
...גן אײנפאל: ווען ער האט ניט וואס (אדער ער
...) צו ד ע ר צ י י ל ע ן, לאזט ער זיך אריין אין
...גען", אדער כתב אזוי פילאזאפיע, אדער גאר אין
... מהות דאס, וואס עס טהוען אלע שלעכטע דער-
...אונז. ער וויל אונז א שטײגער געבען צו וויסען,
... קרעטשמער איז, נאכדעם ווי עס האבען זיך לאנג
...נישט געהאלטען קײן קינדער, געבוירען געווארען א
... — „באשרײבט" ער עס אזוי: „אין קרעטשמער'ס
... זיך דערווײל געגומען הרבואַרבען די ערשטע
...ם און ארום דעם מזל פון דער קרעטשמערקע
אנגעהויבען צײכענען די ערשטע דינע שניטען. נאר
... מעניש ווייס ניט, וואס דער מארגען וועט ברענגען.
...ייס מען נישט, וואוהין עס פיהרען גאט'ס וועגען.
...עב א נס געשעהען. אין די פארשלאַ[illegible]ע הימלען
...פגענומען די תפלות פון נאהענטע און פון ווײטע...
...מערקע איז ווידער מיט א טאכטער געלעגען געווארען,
...ערשטען קינד, וואס איז ארויס פון די וויקעלאך און
...יהען און וואקסען"... פארשטײט זיך, אז פאר דער
...ס איז געווען נאך דער געבורט פון דעם קרעטשמערס
איז שױן „ניטא קײן ווערטער" בײ אונזער שרײבער.
ווי ער האט זײנע שעהנסטע מליצה אויסגעבראכט
„פארשלאסענע הימלען", זאגט ער: „נישט מיט דער
...שרײבען און נישט מיט'ן מויל צו דערצײלען. די זון
...געדאכט, איז טיעפער אין הימעל אײפגעגאנגען און
א נײעס יום טוב ארום דער קרעטשמע. זיבען טעג
...זיך געדרײט צוב גרויסען מאלצײט, וואס האט נישט
...ען געהאט „נישט פריהער און נישט שפעטער".

א מענש האט נישט „נישט מיט דער בײ באשרײבען
...מיט'ן מײ „דערצײלען" אזא אײנפאכע זאך. ווי די
... פון דער געבורט פון א טאכטער (אדער פשוט
..., ווי מען רופט עס בײ אונז אין דער ליטע) בײ א
קרעטשמער און פונדעסטוועגען ברענגט ער אויס אויף
...שע [illegible] שורות, איז קײן קשיא ניט, ווי אזוי ער
...ם א גאנץ [illegible] שרײבען א י נ פ א ך דארף
...ען — [illegible] אבער [illegible] פון אין [illegible]
...און מען מאכען צעהנדיגע זײטענקאַזען.
די קורצערע זאכען, וואס טראגען דעם נאמען „אונטער
..., אין יהושע פערלע ניט אזוי שוין־שרײבעריש, ווי אין
...שטעלען [illegible], „אין לאנד פון דער ווײסעל".
... פון די [illegible] [illegible] [illegible] —
...צווי („א [illegible] [illegible]" און „דאס [illegible]"
...מעט זאכען אין [illegible] [illegible] [illegible]
...[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

מײכטע דערצײלונגען אבער זײנען פול „געפילאכץ", פוסטע
באשרײבונגען, פאלשע רײד, און כמעט אלע פארשוינען
אטהעמען מיט א „ליטעראַרישען", ניט מיט א נאטירליכען
אטהעם. דערהויפט שפירט זיך עס אין די צוויי מלחמה־זאכען
(די אײנציגע אנצוהערעניש אויף דער נײער צײט), וואס מיט
זײ לאזט זיך אויס די זאמלונג „אונטער דער זון". דער
כיוזשעט פון די בײדע זאכען איז דער פײן און דער שרעק און
די שאנד פון די לעצטע יאהרען: איז באזונדערס פריקרע צו
זעהען, ווי מען מאכט דערפון „ליטעראַטור", און מען מישט־צו
וואסערדיגע טינט צום בלוט פון די וואונדען. אבער גודנע
זײנען די קינסטליכע בלומר'שט פאעטישע „שילדערונגען" אויף
אין די איבעריגע זאכען... איך וועל ברענגען נאר נאך אײן
בײשפיעל (פון דער ערצעהלונג „באוועל"). „דער הימעל איז גע-
ווארן טונקעלער און פאר'סוד'ימטער. די פארשטעגע (?) גאלד-
געלע פליקען, מיט וועלכע די זון האט איהר וועג געצײכענט,
האבען זיך גענומען לעשען. און קיהלער ווערען. מיר האט זיך
אױסגעדאכט, אז די זון אײלט זיך צו קבלת־שבת ערגיץ אין א
וואלד אריין"...

דאס זאל זיך האבען אזוי אויסגעדוכט א קלײנעם אינגעלע.
דאס לעצטע „בילד" איז, אגב, גענומען אויף בארג בײ
מענדעלע'ן אדער שלום אש. אבער דאס דארף אונז ניט וואונ-
דערן. פערלע'ס „בילדליכקײט" און זײן גאנצער אופן שרײבען
איז א געלאַטעטער: א שטיק פון דאַנען, א שטיק פון דאָרטען.
אין זײן ראמאן „מירעל" פיהלט זיך עס אויך, אבער ניט
אזוי שטארק ווי אין די דערצײלונגען פון „אונטער דער זון"
און „אין לאנד פון דער ווײסעל".

.3

וואס פאר אן אײנדרוק מאכט די זאמלונג שריפטען פון
שלמה גילבערט?

„... אלע אין דער פריה, ווען פון די ווײטע פעלדער הויבט
זיך אויף א זון, א ברײטע, פרײנדליכע זון, און שווענקט ארויף
קלארע גאלדפאַרביגע איפ'ן ש... נאַטהימעל, באווײזט זיך
פון דארף פיעטריק מיט זײנע צוויי קי" („פיעטרעק").
„... צי האסטו ארומגעבלאנדזשעט אויף ברײטע גרינ-
ליכטיגע פעלדער? צי ביזטו געלאפען אויף הויכע ווײסע זאמד-
בערג? צי ביזטו געזעסען בײן קיהלען טײכעל און דאס וואסער
אונטען איז שטיל געגאנגען און געגאסען, און פישעלאך זײנען
פארבײגעשוואוימען און ארויסגעקוקט אויף (צו?) דיר מיט
זײער קיילעכיגע אײגלאך? און צי האסטו געזעהען דעם זונענ-
אונטערגאנג? ווײט אויפ'ן הימעל שטעהט דער גרויסער זון־
מלך און ארום — א ברײטע וואלקענס, געצירט מיט גאלד, און
ס'איז דארט אזוי פײערליך־שטיל, ווי פאר א גרויס געשעהעניש.
פלוצלונג פאלט דער מלך אראפ פון הימעל און ווערט פאר-
שוואונדען — און אלץ ווערט אזוי בגעלאַשען" („א ליגנער").
„... קאנאריק'ס פנים ליכט פארשפּעלט, און אין זײנע
בלויע אויגען בלאנקט דער הימעל"... „קאנאריק געהט (אין
וואלד) מיט אײנגעהאלטענע ט...ט. די נישט־גוטע שוואמען
וואקסען ארומטום. זײ שטעהען חוצפה'דיג הויך און שרײען
מיט זײערע בלאַמיגע פארבען — געלע, רויטע. די גוטע — זײי-
נען וועניג, באהאלטען זיך [illegible] עות' און קוקען קוים ארויס"
(„קאנאריק").

דאס זײנען ניט קײן איבערראַשענדיגע שורות. אין אײ-
ניגע פון זײ איז דא א ריח פון מליצה. אבער ווען מען זאל זײ
פארלײענען פאר אונז און פרעגען ... ווער האט עס געשרי-
בען?" — וועלען מיר ענטפערען:

— דאס האט געמוזט שרײבען א מענש, וואס זײן פען
איז ניט קײן שטיקעל שטאל, אײנגעטונקט אין טינט. נאר א
[illegible] בײ באלעגט צו רײדען פון אן אויג, וואס ז ע ה ט.
פון א [illegible] וואס איז [illegible] ער [illegible] זיך איבערווער[illegible] אינז
א פארלאנג צו לײענען נאך פון דעם שרײבער. עס מוז דאך
שלאגען א קוואל, וואו עס ציהען זיך ליבעדיגע, פרישע טראַ-
פענס.

אבער דעם [illegible] [illegible] [illegible] מיר ניט, ווען מיר
לײענען [illegible] געזאמעלטע, פריצעט אדער ווי דער פארפאר-
סער ארײן רופט עס אן — „נאוועלען". עס איז דא א בריי-
קײט אין דער רופט, פון צײט צו צײט ווײזט זיך א פײנקײט
אויף דעם איבערקאָז. מען קען אפילו הערען דאס שטילע
[illegible] [illegible] [illegible] אבער דער שטראַב
האט [illegible] ניט אריבערגעשפּרינגען, [illegible] ער [illegible]
פארבארגען.
עס איז שוין דא, גרײט איך, בײ א בעסטעה יצחה, זײנט